

*Jean–Louis Bacqué-Grammont,
Paul Dumont (Ed.), “La Turquie et La
France A L’Époque d’Atatürk”**

Münevver Ebru ZEREN

Doç. Dr., Haliç Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

E-Mail: ebruzeren@halic.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-5390-2022

Kitap Değerlendirmesi / Book Review

Geliş Tarihi / Received: 27.02.2020 Kabul Tarihi / Accepted: 14.06.2020

La Turquie et La France à L’Époque d’Atatürk, Cumhuriyetimizin Kurucusu Ulu Önderimiz Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün doğumunun 100. yıl dönümü sebebiyle Paris’te bulunan *Association Pour Le Développement des Études Turques (Türk Araştırmalarını Geliştirme Birliği)* tarafından bu büyük lideri saygıyla anmak, Türk-Fransız dostluğunu vurgulamak ve Atatürk dönemi Türkoloji çalışmalarına katkı sağlamak amacıyla yayınlanmıştır. Irene MÉLIKOFF ile eserin editörleri olan Jean–Louis BACQUÉ–GRAMMONT ve Paul DUMONT yönetiminde hazırlanan Collection Turcica kitap serisinin ilk eseridir. Collection Turcica serisi Georges Dumézil (Institut Français d’Études Anatoliennes) tarafından hazırlanan *Travaux et Recherches en Turquie: 1982* adlı ikinci kitabından itibaren Peeters Publishers tarafından yayınlanmaktadır. Bu

---

* *Collection Turcica I, Association Pour Le Développement Des Études Turques, Paris 1981*. Toplam 320 sayfa.

sene 26. kitabı yayınlanacak olan söz konusu seri Türkiye ve ağırlıklı olarak Osmanlı tarihi çalışmalarına yer vermektedir.¹

Yayınlanmasının üzerinden yaklaşık 40 yıl geçmesine rağmen 2019'dan beri Millî Mücadele'nin önemli olaylarının 100. yıl dönümünü kutladığımız bu önemli dönemde Atatürk'ün doğumunun 100. Yıl dönümü için yazılan bu Fransızca eseri tekrar değerlendirmenin Atatürk'ü anmak ve ona ilişkin literatüre katkı sağlamak amacıyla faydalı olacağını düşündük. Yayınlandığı sene hakkında çok kısa bir tanım yazısı çıkan² ve çoğunlukla yabancı dilde yayınlanmış literatürde sıklıkla kaynak olarak başvurulmuş bu eserde³ yer alan makaleler Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti ile Fransa arasındaki ilişkileri araştırmaları açısından halen büyük önem arz etmektedir. Türk araştırmacıların bu makalelerin içeriğinden istifade edebilmeleri için esere layık olacağını umduğumuz şekilde her makaleyi özetlemeye ve kısaca değerlendirmeye çalıştık. Ayrıca, aynı adı taşıyan sempozyumun bildiri metinlerinden derlenen bu kitabın Fransızca ve diğer yabancı diller dâhil olmak üzere, kendi milletleriyle olan ilişkileri açısından yabancı araştırmacıların gözünden Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti hakkında hazırlanmış öncü ve en kapsamlı bilimsel yayın olduğunu vurgulamamız gerekmektedir. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti tarihinin 100. yıl dönümüne yaklaşırken içeriği bu titizlikle hazırlanacak bilimsel toplantılara ve belki de *Collection Turcica* serisinden yayınlanabilecek nitelikte yeni eserlere ilham vereceğine inandığımız bu kıymetli eseri yeniden gündeme getirmek istedik.

Türk-Fransız dostluğunun türkolojinin farklı alanlarına nasıl yansıdığını ortaya koyan eserde her iki milletten araştırmacıların Atatürk ve Atatürk'ün inkılâplarını anlatan özenle seçilmiş 17 Fransızca makale yer almaktadır.

Eserin VII-VIII. sayfalarında yer alan önsöz bölümünde editörler öncelikle Kanuni Sultan Süleyman'ın I. François'nun annesi Louis de Savoie'nin yardım çağrısını cevaplaması ile 450 yıl önce başlayan Türk-Fransız diplomatik ilişkilerine temas etmişlerdir. Bu yakın ilişkiler, XV. Louis döneminde Fransa'nın barış çağrısı üzerine imzalanan Belgrad Antlaşması, Kırım Savaşı ve

¹Peeters Publishers tarafından yayınlanan *Collection Turcica* serisi eserleri için bkz. https://www.peeters-leuven.be/search_results.php?series=%22Collection%2%A0Turcica%22 (Erişim Tarihi: 15 Haziran 2020).

² Adnan Şişman, "La Turquie et la France d l'epoque d' Atatilrk (Atatürk devrinde Türkiye ve Fransa), yayınlayan: Paul Dumont ve Jean-Louis Bacque-Grammont; Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1981, X-320 sahife, 1 resim.", *Osmanlı Araştırmaları III (The Journal of Ottoman Studies III)*, İstanbul, 1982, s. 351-352.

³ Eseri kaynak olarak kullanan eserler için örneğin bkz. *Atatürk and The Modernization of Turkey*, Ed. Jacob M. Landau, Westview Press/Boulder-Colorado, E.J. Brill/Leiden, 1984; Dilek Barlas, *Etatism and Diplomacy in Turkey. Economic and Foreign Policy Strategies in an Uncertain World, 1929-1939*, Brill, Leiden-New York-Köln, 1994; Soner Cagaptay, *Islam, Secularism, Nationalism and Modern Turkey. Who is A Turk?*, Routledge, London- New York, 2006.

Abdülaziz döneminde devam etmiş ve 1921’de imzalanan Ankara Antlaşması ile Kemalist Türkiye ve Cumhuriyetçi Fransa arasında kalıcı bir dostluğa dönüşmüştür. Eserin Atatürk’ün 100. doğum yıl dönümünde iki ülke arasındaki ilişkileri araştırmak üzere Mayıs 1981’de Türk-Fransız Kültür Birliği tarafından gerçekleştirilen sempozyumda sunulan bildirileri içerdiği belirtilmiş ve Türkiye ve Fransa’da bu çalışmanın ortaya çıkması için katkı sağlayan herkese teşekkür edilmiştir.

Eserin IX.-X. sayfalarında yer alan Giriş bölümünde dönemin Fransız Büyükelçisi Émile CAZIMAJOU, sözlerine Atatürk’ün doğumunun 100. yıl dönümünün onun evrensel kişiliği ve bıraktığı eserlerin tarihi değeri sebebiyle sadece Türkiye’de değil, tüm dünyada kutlandığını belirterek başlamıştır. Fransa’nın Sakarya’daki zaferle başlayacak Türk İnkılâbı ve Türk Cumhuriyeti kuruluşu sürecinin önemini Batı dünyası içinde ilk fark eden ülke olduğunu; bu zaferin ardından karşı taraflarda yer alan iki ülke tarafından 20 Ekim 1921’de imzalanan Ankara İtilafnamesi ile Fransa’nın İtilaf Devletleri ittifakından çekildiğini ve Ankara Hükûmeti’ni tanıdığını ifade etmiştir. Türkiye’deki Fransız Büyükelçiliği’nin bu büyük lidere hayranlığını ifade etmek üzere 100. doğum yıl dönümü kutlamaları kapsamında 5-7 Mayıs 1981’de Ankara’da gerçekleşen “*La Turquie et La France à l’Époque d’Atatürk*” adlı sempozyumun düzenlenmesinde yer aldığını ve bu Türk-Fransız ortak çalışmasının sonucunda çıkacak önemli bulguların bilgiye, bilime ve eğitime büyük değer veren Atatürk’ü yaşıyor olsaydı şüphesiz çok mutlu edeceğini bildirmiştir.

Eserin 1.-6. sayfalarında Enver Ziya KARAL’ın “*L’Image de La France chez Atatürk (Atatürk’te Fransa İmajı)*” başlıklı makalesi yer almaktadır. Karal, Atatürk’te Fransa imajının üç kaynağının okuduğu eserler, Fransa’ya yaptığı seyahat ve Fransızlarla kurduğu ilişkiler olduğunu bildirmektedir. Osmanlı Devleti’nde XVIII. yüzyılda III. Selim ve arkasından II. Mahmud dönemlerinde bazı okullarda okutulmaya başlanan ve zamanla diplomasi dili olan Fransızca’yı Askerî Okulda öğrenmeye başlayan Atatürk, ardından Balkan Savaşları’nda yitirdiği bir arkadaşının eşi olan Madame Corinne’den ders almış ve Sofya’da askerî atışyken kendisine Fransızca mektuplar yazmıştır. 1918 yılında tedavi için gittiği Karlsbad’da özel Fransızca dersleri almaya devam etmiştir. Atatürk’ün okuduğu Fransızca eserler askerlik sanatı, sosyoloji, tarih, felsefe ve hatta Çanakkale Muharebeleri sırasında dahi okuduğu edebî romanlar gibi pek çok farklı alan ve türdedir. Atatürk’e göre edebiyat Fransız kimliğinin ve uygarlık anlayışının oluşmasında büyük rol oynamıştır. Fransız sosyoloji ve felsefesine ilişkin okuduğu eserler hakkında bildiklerimiz, Atatürk’ün daha öğrencilik döneminde demokrasi ve millî egemenlik hakkında derin bir görüşü olduğunu ortaya koymaktadır. Auguste Comte’u sadece burjuvazinin mutluluğunu savunduğu için eleştirmiş; eserlerini okuduğu Montesquieu ve Rousseau’nun

görüşlerinin çoğuna katılmış ve Fransız Devrimi'nin bu filozoflar tarafından hazırlanan ortamda yetişen halk tarafından yapıldığını bildirmiştir. Fransızların askerlik alanındaki eserlerine hayranlık duymuş ve askerlik mesleğinin sanatsal yönünü sevdiğini de ayrıca dile getirmiştir. Atatürk, savaşın sadece halkların haklarını korumak adına yapılması gerektiğini düşündüğü için Napoléon Bonaparte'ı da eleştirmiştir. 1910 yılında Selahaddin Bey ve Paris askerî ataşesi Fethi Okyar ile birlikte Picardie'de düzenlenen büyük askerî manevralara katılan Osmanlı heyeti içinde yer alan Atatürk, Fransa'da bir kaç aylığına bulunmuştur. Böylece Paris'in tiyatroları, bulvarları ve bahçelerini keşfetmiş ve başta operasyonları yöneten General Foch olmak üzere birçok Fransız görevliyle tanışmıştır. Bunun dışında, makalede Atatürk'ün tanıdığı diğer Fransız diplomat ve devlet görevlilerinin adları yer almakta, bunlar arasında en çok Ankara Antlaşması'nı imzalayan Henry Franklin-Bouillon ile sıcak bir ilişkisi olduğu dikkat çekmektedir. Atatürk'e göre Fransız düşüncesini oluşturan değerler vatan aşkı, tarihe saygı ve sanat zevkidir. Fransız kültürünün milli vasfı ve evrensel hümanistik değerleri de Atatürk'ün Fransa hakkındaki imajında önemli yer tutmaktadır.

Eserin 7.-15. sayfaları Osman OKYAR'ın "*Les Rapports Franco-Turcs à l'Époque d'Atatürk vus sous l'angle de la Mission de Fethi Okyar comme Attaché Militaire à Paris (Fethi Okyar'ın Paris Askerî Ataşelik görevi açısından değerlendirilen Atatürk Dönemi Fransız-Türk İlişkileri)*" başlıklı makalesine ayrılmıştır. Okyar makalesinde 1910 yılında Paris'e askerî ataşe olarak atanan Fethi Okyar'ın iki yıllık görev süresi boyunca yaşanan Türk-Fransız ilişkilerini iki önemli olay etrafında ele almıştır. Bunlardan ilki Eylül 1911'de İtalyanların Trablusgarp'ta başlattığı savaş, ikincisi ise Mustafa Kemal Paşa'nın 1910 yılında Picardie'ye askerî manevralara katılmak için gelen Türk askerî heyetinin içinde Fransa'ya ziyareti sırasında yaşanan bazı olaylardır. Fethi Okyar, Osmanlı-İtalya çekişmesinde Fransız kamuoyunu Türklerin lehine çevirmek için çalışmalarda bulunmuştur. Atatürk'ün ziyaretine ilişkin notlar ise hatıralarındaki anekdotlardan nakledilmiştir.

Eserin 17.-26. sayfalarında Louis BAZIN'ın "*Mustafa Kemal Atatürk et La Turcologie Française (Mustafa Kemal Atatürk ve Fransız Türkolojisi)*" başlıklı makalesi bulunmaktadır. Ünlü Fransız Türkolog Bazin, makalesinde Fransa'da Türkoloji'nin nasıl başladığını özetledikten sonra Ankara Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Türkler'in dostu haline gelen Fransızlar'ın Atatürk ve onun kurduğu laik, Modern Kemalist Cumhuriyet'e bakış açısını yansıtmaya çalışmıştır. Başta Jean DENY olmak üzere Atatürk döneminde çalışmalar yapan önemli Fransız Türkologlar ile yayınları hakkında bilgi vermiştir. XVI. yüzyılda dostça başlayan Türk-Fransız ilişkileri neticesinde Racine, Voltaire gibi birçok önemli yazar Türkler'den bahsetmiştir. Türk dili ve kültürünün ciddi olarak

araştırılması ve Türkçe eserlerin tercüme edilmesi ise XIV. Louis döneminde başlamıştır. Ancak Fransa’da Türkoloji çalışmalarının başında birbirinden tam olarak ayırdedilemeyen Türk, Osmanlı ve Müslüman kavramları ilk olarak XIX. yüzyılda İslâm araştırmalarının Türk ve Osmanlı araştırmalarından ayrılması ile netleşme yoluna girmiştir. Bu konudaki ikinci önemli gelişme ise, XX. yüzyılda Orhun Yazıtları’nın Thomsen ve Radloff tarafından okunması ve İslâmiyet Öncesi Türk tarihi ve kültürü hakkında farkındalık kazanılmasıdır. Bazın, Fransa’da 1920 ve 1923 yılları arasında Mustafa Kemal’in yenilikçi hareketine Batı dünyasının gelenekçi anlayışında karşı çıkanlar; cumhuriyetçi, yenilikçi ve sosyalist kesimler arasında ise destek verenler olduğunu bildirmiştir. Türklerin tarihini ve millî karakterlerini iyi bilen Türkologların da bu olumlu görüşü desteklediklerinin, hatta Fransa’nın Türkler’e karşı müspet tutumuna etki ettiklerinin altını çizmiştir. Bu Türkologlar’dan en etkili olanı da eski Maraş Konsolosu ve Paris’teki *L’École des Langues Orientales (Doğu Dilleri Okulu)*’de Türkçe profesörü olan Jean DENY’dir. Türkiye’yi çok iyi tanıyan ve Fransa’da modern Türk dilbiliminin kurucusu olan Deny, Paris’te Dışişleri Bakanlığı tarafından düzenli olarak çıkarılan *Bulletin periodique de la presse Turque (Türk Basım Periyodik Bülteni)* adlı yayının redaktörlüğünü, *Petit Manuel de la Turquie Nouvelle (Yeni Türkiye’nin Küçük El Kitabı)* adlı eserin eş yazarlığını ve bir çok Türkçe dilbilgisi kitabının da yazarlığını yapmıştır.

Eserin 27.- 43. sayfaları Artun ÜNSAL’ın “*La Bibliothèque Politique Française d’Atatürk (Atatürk’ün Fransızca Siyasî Eserler Kitaplığı)*” başlıklı makalesine ayrılmıştır. Makale Atatürk’ün okuma tutkusu ve kitaplığı, Genç Kemal’in eğitiminde temas kurduğu ilk Fransız yazarlar, Osmanlı Devleti’nin birçok yerinde aldığı görevler boyunca kitaplardan edindiği ilhamlar ve son olarak vatanın kurtarıcısı ve Türkiye’nin kurucusu Atatürk olduğu dönemde okuduğu ve yazdığı eserler olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Millî Kütüphane Müdürü Sayın Müjgân Cunbur döneminde yayınlanan Atatürk’ün özel kitaplığına ilişkin katalogda Çankaya Müzesi’nde 1903 kitap ve 159 süreli yayın; Anıtkabir’de ise 2092 kitap ve 61 süreli yayın olmak üzere 10 bin cildin üzerinde hacmiyle 4215 eser bulunmaktadır. Türkçe, Fransızca, İngilizce, Almanca, Farsça, Arapça, İtalyanca ve Slav dillerinde yazılmış bu matbu ve yazma eserler, raporlar, resmi belgeler, ansiklopediler, dilbilgisi kitapları, sözlükler ve coğrafi haritalarından oluşmaktadır. Atatürk, küçüklüğünden itibaren başlayan okuma tutkusu doğrultusunda Manastır Askerî İdadisi’ndeyken Montesquieu, Voltaire, Mirabeau, Robespierre ve Rousseau’yu tanımış; İstanbul’daki askerî okulda bulunduğu esnada ve sonrasında ise Fransızcasını geliştirerek Paris’ten gelen gazete ve dergileri düzenli olarak okumaya başlamıştır. Özellikle askerî eserlere ilgi duyan Atatürk, bazı önemli eserleri Fransızca’dan Türkçe’ye çevirmiş ve François Constantin’in *La Confiance: Essai de la psychologie militaire (Güven: Askerî Psikoloji Denemesi)* adlı eserini notlar alarak okumuş ve ileride gruplar üzerinde

psikolojinin önemi üzerine böyle bir eser yazmak istediğini arkadaşlarına belirtmiştir. Şiir okuma tutkusu olan ve vatansever Namık Kemal ve Tevfik Fikret'in hayranı olan Atatürk, Fransız sosyologlardan da özellikle Gustave Le Bon'u okumuş, ancak Auguste Comte'u Batı ülkelerinin çıkarlarını düşündüğü ve mevcut düzeni ilerlemenin önünde tuttuğu için eleştirmiştir. 1918 sonrasında da kendisine özellikle Millî Mücadele'de oluşturacağı siyasi teşkilatla millî egemenlik ilkesi üzerine inşa edeceği yeni devlet ve Türk inkılabı için ilham verecek siyaset, ekonomi, hukuk, tarih, dil ve etnoloji gibi değişik alanlardaki eserleri Charles Benoist, Montesquieu, Charles Gide ve Charles Rist, Michel Chevalier, Leon Duguit, Maurice Hauriou, Edmond Perrier, Leon David Cahun ve Jean Deny gibi Fransız yazarlardan okumuştur.

Eserin 45.-55. sayfalarında Sina AKŞİN'in "*La Révolution Française et La Conscience Révolutionnaire des Nationalistes Turcs à l'Aube de la Lutte d'Indépendance (Millî Mücadenin Şafağında Fransız Devrimi ve Milliyetçi Türklerin Devrimci Şuurunu)*" başlıklı makalesi yer almaktadır. Akşin, makalesinde Millî Mücadele'nin askerî aşaması başlamadan önce Atatürk'ün ve Erzurum ile Sivas Kongreleri'nde bulunan Heyet-i Temsiliye üyelerinin mücadeleye bakışını ele almıştır. Nutuk'ta da belirttiği gibi Atatürk, ilk amacı düşman askerlerinin başlattığı işgale son vermek olmakla birlikte yeni, modern, çağdaş bir devlet kurmayı aslında en başından beri hedeflemiştir. Bununla birlikte inkılâplar için doğru zamanı beklemek gerektiğini dile getirmiş; ancak bu düşüncesini yakın arkadaşlarıyla yaptığı sohbetlerde yer yer belli etmiştir. Millî Mücadele'nin inkılâpçı niteliği Heyet-i Temsiliye üyelerinin her biri için malumdur ve işgalci kuvvetlere karşı konulacak tavır nettir. Ancak Heyet-i Temsiliye toplantılarında geçen konuşmalardan bu mücadelede ana rolün orduya ve askerî kumandalara biçildiği görülmektedir. Akşin'e göre çoğu askerî kumandan için ise bu oluşum 1908 Jön Türk devriminin uzantısı olarak görülmektedir ki bazılarının Mustafa Kemal'in ileride Cumhuriyet'i ilan edeceğini bilmesi durumunda onu desteklemeyi bırakacağı aşikârdır. Siviller arasındaysa özellikle Mazhar Müfit (Kansu) veya Hakkı Behiç (Erkin) gibi Mustafa Kemal'i en başından itibaren destekleyen bazı kişilerin onun yapacağı inkılâpların en sonuna kadar tereddütsüz takipçisi olacağı görülmektedir. Atatürk'ün özellikle Sivas Kongresi'nde işlevini göremeyen İstanbul hükûmetine karşı oluşturulacak Millî Meclisin (*Assemblée Nationale*) kurulması ve "yasa çıkaran meclis" (*Assemblée Constituante*) haline gelmesi gerektiği ifadeleri doğrudan Fransızca terimleri ile birlikte belirtilmiştir. Bu da Atatürk'ün bu aşamada dahi gençliğinden itibaren aşına olduğu 1789'da Fransız Devrimi ile ortaya çıkan ve cumhuriyeti çağrıştıran meclis kavramlarını kullanmaktan çekinmediğini göstermektedir.

Eserin 57.-73. sayfalarında Orhan KOLOĞLU'nun "*La Campagne de Pierre Loti en faveur de la Turquie pendant la Guerre d'Indépendance (Millî Mücadele Esnasında*

Pierre Loti’nin Türkiye Lehine Yaptığı Kampanya)” başlıklı makalesi yer almaktadır. Koloğlu makalesinde ilk defa Türkiye’ye 1870 yılında gelen ve 42 sene boyunca 9 kez ziyaret gerçekleştiren Türk dostu Fransız yazar Pierre Loti’nin Türklere karşı başlatılan haksız ve acımasız işgallerin sonlanması için Fransız kamuoyunda yaptığı mücadeleleri anlatmaktadır. Diğer Fransız Oryantalistlerin ve Haçlı zihniyetlilerin aksine, ülkelerinde yaşadığı Türkleri yakından tanıyan, seven ve hatta “Avrupa’nın en sadık, en onurlu ve en hoşgörülü ırkı” olarak tanımlayan Loti, Millî Mücadele öncesinde de 1912-1913 Balkan Savaşları’nda Yunan ve Bulgarlar’a karşı Türkler yanındaki tutumunu belirtmiş, 1915 yılında henüz Çanakkale Savaşı sürerken yazdığı “*Pour les Grands Blessés d’Orient (Doğunun Büyük Yaralıları İçin)*” başlıklı makalesinde Türklerin Fransızların düşmanı olmadıklarının altını çizmiştir.

Loti’nin Millî Mücadele’de Türkler lehine yürüttüğü kampanyanın ilk adımı, 1 Kasım 1918’de *L’Écho Paris*’te kaleme aldığı “*Les Turcs*” başlıklı yazısıdır. Burada Türklerin savaşa girmek istememesine rağmen Rusya sebebiyle Almanya’nın kollarına itildiğini belirtmiş ve tekrar geldikleri yere, yani Orta Asya’ya gönderilmek istenen; barbar ve vahşi olarak nitelendirilen Türklerin asil karakterini galip İşgal Devletlerine, Hristiyan Osmanlı azınlıklarına, Fransız devlet görevlilerine ve tüm Avrupa basınına duyurmaya çalışmıştır. Bu yazısını işgal devletlerinin mezalimlerinin bildirildiği, Paris Konferansı gündeminin eleştirildiği *Le Figaro*, *L’Oeuvre* ve diğer bir çok gazetede yayınlanan makaleleri ve *La Mort de Notre Chère France en Orient (Kıymetli Fransamızın Doğu’da Ölümü)* başlıklı kitabı izlemiştir. Koloğlu, Loti’nin bu yoğun kampanyasının Fransa’nın Kemalistlere bakışını değiştirmek suretiyle yeni hükümetle en erken barış anlaşması imzalayan ülke olmasında etkin olduğunu ifade etmiştir. Makalenin diğer önemli bir katkısı, Pierre Loti’nin ailesinin arşivinde yer alan ve daha önce tamamı yayınlanmamış olan iki mektuba yer vermesidir. Mektuplardan ilki 5 Haziran 1919’da aralarında eski ve yeni bakanlar, siyasetçiler, 12 akademisyen ve 28 yüksek devlet görevlisinin yer aldığı 81 Türk aydınının Pierre Loti’ye seslerini tüm dünyaya duyurmasını istemek üzere yazdıkları mektuptur. Metni *La Mort de Notre Chère France en Orient*’da yer almakla birlikte bu aydınların adlarının ilk kez yayınlanmış olması ve aralarında hem eski, hem yeni düzeni savunanların bulunması kayda değerdir. İkinci mektup ise Atatürk’ün Türk millet ve meclisinin Türk dostu Loti’ye teşekkürlerini iletme üzere yazdığı 4 Eylül 1921 tarihli mektuptur.

Eserin 75.-108. sayfaları Paul DUMONT’nun “*A L’Aube du Rapprochement Franco-Turc: Le Colonel Mougin, Premier Représentant de la France auprès du Gouvernement d’Ankara (Fransız-Türk Yakınlaşmasının Şafağında: Albay Mougin, Ankara Hükümetinin Yanında Fransa’nın İlk Temsilcisi)*” başlıklı makalesine ayrılmıştır. Dumont makalesinde daha önce de Türkiye’de resmî görevlerde

bulunan Albay Mougin'in Ankara Antlaşması'nın imzalanmasından sonra görünürde Suriye bölgesindeki sınır ve gümrük meselelerini çözmek, aslında Ankara Hükümeti'nin yakınında bir Fransız resmi görevlisi ve istihbarat ajanı olarak bulunmak üzere görevlendirildiği döneme (1922-1925) ilişkin faaliyetlerini belgeler üzerinden anlatmaktadır. İlk olarak 1919'da General Franchet d'Esperey tarafından Osmanlı Savaş Bakanlığı yanında bir ajan olarak göreve gelen Albay Mougin, bu dönemde Türkçe'yi öğrenmiş ve Mustafa Kemal Paşa'ya yakın kişilerle arkadaşlık ilişkileri kurmuştur. Hatıralarında kendini "çılgın bir Türksever" olarak nitelendiren Albay, Şubat 1921'de Ankara hükümeti ile barış görüşmeleri için Londra'da buluşan Fransız heyetine eşlik etmiş ve Ankara Antlaşması'nın ertesinde de Franklin-Bouillon'un yanında Kilikya'dan Fransız askerlerinin çıkarılma operasyonunu gözlemlemek için tekrar Türkiye'ye gelmiştir. Albay Mougin'in makalenin konusu olan üç sene boyunca yaptığı faaliyetlerin tanıkları olan binlerce telgraf, mektup, rapor ve bilgi notu günümüzde üç farklı arşivde yer almaktadır: Fransız Dışişleri Bakanlığı,⁴ Vincennes Şatosu Kara Kuvvetleri Ordu Hizmeti koleksiyonu ve en önemlisi içerisinde 41 dosyanın bulunduğu Aix-en-Provence'daki Outre-Mer Arşivleri. Dumont, bu arşivlerdeki dosyalarından hangilerinin 1922-1925 yılları olaylarına ilişkin olduğunu bildirdikten sonra bu arşivden aldığı dört belgeyi yazısının ekleri olarak yayınlamıştır.

Eserin 109-159. sayfalarında Jacques THOBIE'nin "*Une Dynamique de Transition: Les Relations Économiques Franco-Turques Dans Les Années 20 (Bir Geçiş Dinamiği: 20'li Yıllarda Fransız-Türk Ekonomik İlişkileri)*" başlıklı makalesi yer almaktadır. Thobie, makalesinde Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından Dünya Ekonomik Krizi'ne kadar süren Türk-Fransız ekonomik ilişkilerinin dinamiğini malî veriler üzerinden ortaya koymaya çalışmıştır. Bu süreçte; yıkılmaya yüz tutan Osmanlı Devleti'nin Fransa ile yoğun, fakat bağımlı ekonomik ilişkisini; Millî Mücadele'nin kazanılması ve Kemalist Cumhuriyet'in kurulmasının ardından Atatürk'ün milletin kendi kararları ve kaynaklarıyla uygulayabileceği millî bir ekonomi politikası doğrultusunda dengeli ve emperyalist devletlerin önceki tutumlarına karşı temkinli bir ilişki almıştır. Ancak Türkiye'nin tam bağımsızlığına kavuştuğu bir dönemde, 1929 yılında başlayan Dünya Ekonomik Krizi kırılğan Türk ekonomisini de vurmuş ve yabancı ülkelerle, özellikle Fransa ile olan ekonomik ilişkilerini zayıflatmasına sebep olmuştur. Ele alınan dönemde Fransa da savaşın doğurduğu problemler sebebiyle finansal olarak zayıflamış, özellikle enflasyonla karşı karşıya kalmıştır. Thobie'nin eserde yer alan 50 sayfalık makalesi; ticaret, ekonomi ve işletmeler açısından iki ülkenin ekonomik verilerinin değerlendirildiği ve tablolar, grafiklerle gösterildiği özenli bir çalışmadır.

⁴ Bulunduğu yer dolayısıyla belgelerde çoğunlukla "Quai d'Orsay" olarak da geçmektedir.

Eserin 161.-178. sayfaları Tarık Zafer TUNAYA'nın “*La France et Le Français Dans La Vie Politique et Universitaire Turque (Türk Siyaset ve Üniversite Yaşamında Fransa ve Fransızca)*” başlıklı makalesine ayrılmıştır. Tunaya makalesine Fransa'nın Osmanlı Devleti'nin Batıya açıldığı dönemden itibaren bir model ve Fransızca'nın dış dünyayı keşfetmek için tek vasıta olduğunu; XIX. yüzyıl ortasından itibaren de Fransız düşüncesi ve yazarlarının inkılâpçı akımların ilhamı olduğunu belirterek başlamıştır. Bunlar arasında Jean Jacques Rousseau, Jean Jaures, Victor Berard, Albert Vandal, Victor Hugo, Georges Clemenceau ve Pierre Loti gibi bir çok Fransız yazar, düşünür ve diplomatların etkileyici metinlerinin yanı sıra *Temps* ve *Matin* gibi gazetelerde Türkiye'ye ayrılan bülten ve yayınlar önem arz etmektedir. Tunaya, Türk siyasî hayatında Fransa'nın önemini dört başlıkta incelemiştir: 1876 ve sonrası, Jön Türk Devrimi Ertesi, Fransız görüş açısı ve Yeni Ufuklara Doğru. İlk iki başlıkta Fransız kültürü ve Fransa'dan etkilenen Türk devlet adamları ve aydınlarından (bazıları yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde de önemli görevler üstlenen İttihat Terakki üyeleri ve Jön Türkler, Kazım Nami Duru, Yusuf Kemal Tengirşenk, İsmail Hakkı Bey, Celalettin Arif Bey, Ali Fuat Başgil, vd.) etkilendikleri yazar ve eserlerle birlikte bahsetmiştir. Üçüncü başlık altında öncelikle Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne son dönemlerinde yarı sömürge gözüyle baktığını, azınlıkların haklarını korumak adı altında onları Türklere karşı kullandığını bildirmiştir. Ardından örneklerle Albert Vandal, Victor Hugo, Georges Clemenceau gibi Fransızların Türklere karşı menfî görüşlerine karşılık Pierre Loti ve Claude Farrère gibi Türk dostlarının müspet bakışlarını özetlemiştir. Bu bölümde aktardığı Çanakkale'de Mariotte denizaltısının elektrik teknisyeni olup Türklere esir düşen Georges Goulin'in Türk köylüleri ile temasında onları nasıl zeki ve dürüst bulduğuna ve Türklere ancak bu kesim ile tanımak gerektiğine ilişkin notları kayda değerdir. Yazar son başlık altında ise Mustafa Kemal Atatürk'ün Millî Mücadele öncesinde ve sonrasında Fransa ve özellikle Fransız Devrimi üzerinden Fransız kültürüne bakışını; Albay Mougin, Henry Frank-Bouillon ve Claude Farrère ile kurduğu dostça ilişkileri ele almıştır.

Eserin 179.-189. sayfalarında Robert MANTRAN'ın “*Les Écoles Françaises en Turquie (1925-1931) – Türkiye'deki Fransız Okulları (1925-1932)*” başlıklı makalesi yer almaktadır. Mantran makalesinin başında Osmanlı Devleti'nde Fransızcanın en etkin yabancı dil ve Rum, Ermeni, Yahudi azınlıkların kültür dili olması sebebiyle 1914 yılından önce birçok şehirde yüzün üzerinde Fransızca eğitim veren okulun bulunduğunu belirtmiştir. Fransız okullarının varlığını ve haklarını düzenleyen 18 Aralık 1913 tarihli anlaşma, Ankara Antlaşması ve ardından Lozan Antlaşması'na eklenen İsmet Paşa'nın General Pelle'ye yazdığı mektubuyla tanınmıştır; ancak yazar Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından gerek azınlık nüfusunun azalması, gerekse eğitim sisteminin millileşme reformlarıyla birlikte Fransız okullarının etkinlik ve eğitim içeriğinin değişmesini

tarihi gelişmeleriyle açıklamıştır; zira Millî Eğitim Bakanlığı'nın 1925'te koyduğu müfredat gereği Fransız okullarında 4 saat Türk dili, 2 saat Türk tarihi ve coğrafyası dersleri, Eylül 1925'te ilkokullarda haftalık 30 ders saatinin 14 saatine (8 saat dil, 6 saat tarih ve coğrafya), ortaokullarda ise 9 saate çıkarılmıştır. Yazıda ele alınan dönemde özellikle dinî eğitime yer vermeleri sebebiyle Fransız okulları dâhil yabancı okulların kaldırılması gerektiğine ilişkin tartışmalar ve 1926'da bu okullara vergi koyma gibi meselelere yer verilmiştir. Bunun yanı sıra başta Galatasaray Lisesi olmak üzere günümüzde varlığını sürdüren Fransız liselerinin Türk aydın ve burjuvazi kesimini oluşturmakta önemli hizmet verdiklerinin ve Fransızcanın Türk bilim dergilerinin ikinci dili olarak kullanıldığının altı çizilmiştir.

Eserin 191.-197. sayfaları Filiz YENİŞEHİRLİOĞLU'nun "*Les Peintres Turcs à Paris (Paris'teki Fransız Ressamlar)*" başlıklı makalesine ayrılmıştır. Yenişehirlioğlu, bu makalede Osmanlı Devleti'nde 1830'lu yıllarda başlayan Batı üslubu resim sanatının Atatürk döneminin sonuna kadar geçirdiği gelişmeleri özetlemiş ve bu süreçte Paris'e eğitim almaya giden Türk ressamlar, başlattıkları üslup ve akımları tanıtmıştır. Resim sanatı Osmanlı Devleti'ne askerî okulların açılması ile girmiş ve yabancı öğretmenler başlangıçta askerî eğitime hizmet etmek üzere teknik resim ve perspektif sanatı derslerini vermişlerdir. 1830'lu yıllarda Ferit İbrahim Paşa, Ferit Tevhid Paşa, Hüsnü Yusuf ve Halil Paşa Paris'e ilk Türk ressamları olarak gönderilmişlerdir. Sultan Abdülaziz döneminde resim sanatı önemli gelişmeler göstermiş, saraya Chelebowski, Ayvazowski gibi ünlü ressamlar davet edilmiş ve Fransız ressam Berton Sultan II. Mahmud ve Sultan Abdülmecid'in at üzerinde portrelerini çizmiştir. 1860-1869 yılları arasında Paris'e gönderilen Şeker Ahmet Paşa, Süleyman Seyit ve Osman Hamdi Bey Paris'te Güzel Sanatlar Akademisi'ne yazılmışlar; 1883'te Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kurulması ve üniversite düzeyinde resim eğitiminin verilmesinde büyük hizmetler sunmuşlardır. Jön Türk devriminin ardından 1910'dan itibaren, aralarında Hikmet Onat, İbrahim Çallı, Ruhi Bey, Nazmi Ziya, Avni Lifij ve Feyhaman Duran gibi Sanayi-i Nefise Mektebi'nden mezun olan yetenekli genç öğrenciler Paris'te eğitimlerine devam etmişlerdir. 1924'te Paris'e giden Refik Epikman, Cevat Dereli, Mahmud Cuda ve Nurullah Berk gibi ressamları Cemal Tollu ve Abidin Dino gibi ressamlar izlemişlerdir.

Eserin 199-214. sayfalarında François GEORGEON "*Aperçu sur la Presse de La Langue Française en Turquie Pendant La Période Kemaliste (1919-1938) –Kemalist Dönem (1919-1938) Boyunca Türkiye'deki Fransızca Basın Üzerine Değerlendirme*" başlıklı makalesi yer almaktadır. Georgeon makalesinde Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden itibaren Türkiye'de önemli bir yer tutan Fransızca basınının ürünü gazete ve yayınların sayısının XVIII. yüzyıl sonundan en son Fransızca süreli yayının ortadan kalktığı 1971 yılına kadar 350'yi bulduğunu belirtmektedir.

Bunların en eskisi olan *Stamboul* 1875’den 1964’e kadar basılmış ve 1934’ten itibaren adı *Istanbul* olarak değişmiştir. İlk olarak Fransız Devrimi sırasında İstanbul’a gelmeye başlayan Fransızca süreli yayınlar, Levantenlerin ve Fransızcaya aşına Türklerin bulunduğu İzmir’e 1820’lerde ulaşmıştır. 1909’da *Revue du Monde Musulman* adlı derginin yayınladığı Osmanlı Devleti’nde tüm dillerdeki 700 adet süreli yayın listesinde tamamen Fransızca yayınlanan 33 ve kısmen Fransızca yayınlanan 52 gazete veya dergi yer almıştır. I. Dünya Savaşı öncesinde 5 Türkçe günlük yayının yanında *Stamboul*, *Moniteur Orientale*, *Lloyd Ottoman*, *Jeune Turc*, *L’Aurore* ve *Patrie* olmak üzere 6 Fransızca yayın neşredilmektedir. Buna karşın Almanca (*Osmanischer Lloyd*) ve İngilizce (*Levant Herald and eastern Express*) sadece birer gazete mevcuttur. Yazar, makalesinde ayrıca İngiliz ve Almanların yayınlarını Türkiye’de tek geçerli yabancı dil olan Fransızca yayınlama konusundaki çabalarından da bahsetmektedir. Temmuz 1925’de Basın Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan listede ise İstanbul’da 7’si büyük gazeteler olmak üzere (*République ve Akşam* – Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinin Fransızca yayını-, *Stamboul*, *Gazette*, *Volonte*, *Journal d’Orient ve Büyük Yol*) 12 süreli yayın, İzmir’de sadece 1 Fransızca gazete (*Levant*) yayınlanmaktadır. Bundan 10 yıl sonraki listede ise aynı kurum, 7 Türkçe günlük yayına karşılık İstanbul’da 5 Fransızca (*République*, *Beyoğlu*, *Turquie*, *Journal d’Orient ve Istanbul*) ile Ankara’da tek Fransızca (*Ankara*) gazete bulunduğunu bildirmiştir.

Sonuç olarak, iki dünya savaşı arasında Türkiye’deki Fransızca basın gelişimi incelendiğinde iki farklı aşama görülür. İlk olarak “Geleneksel” Fransızca basın, Osmanlı döneminde olduğu gibi yabancıların ve azınlıkların çıkarları doğrultusunda Türk olmayan bir okuyucu kitlesine hitap etmiştir. Sonraki dönemde ise Kemalist görüşü ve reformları destekleyen bir tutum izleyerek Fransızca konuşan Türklere ve yabancılara hitap etmiştir. Son dönemde ayrıca Modern Türkiye’yi dünyaya tanıtmak amacıyla İç İşleri’ne bağlı Basın Genel Müdürlüğü’nün iki ayda bir metin ve kaliteli resimlerle yayınladığı *Turquie Kemaliste* ile Türkiye’yi Batılı entellektüellere tanıtmayı hedefleyen yüksek kalite kâğıt ve resimleriyle basılan *Ankara*’yı mutlaka zikretmek gerekir.

Eserin 215.-228. Sayfaları Zekai BALOĞLU’nun “*Atatürk et L’Enseignement Religieux en Turquie (Atatürk ve Türkiye’de Dinî Eğitim)*” başlıklı makalesine ayrılmıştır. Baloğlu, makalesinde Atatürk’ün Türk İnkılabı kapsamında yaptığı dinî eğitim reformunu; bu eğitimin Osmanlı’daki durumu, T.B.M.M. tarafından çıkarılan yasalar, makalenin yazıldığı döneme kadar sistemde yapılan değişiklikler ve laik Fransa’nın dinî eğitim sistemini anlatan başlıklar altında ele almıştır. Yazar, 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun 4. maddesi kapsamında açılan imam-hatip okullarının aynı madde gerekçe gösterilerek kapatıldığını belirtmektedir. Bu nedenle imam hatip okullarının 1951’de tekrar

açılmasının "eğitimin birliği" ilkesiyle bağdaşmadığı görüşündedir. Fransız dinî eğitim kurumlarıyla ilgili yaptığı değerlendirmede ise, laik Fransa'nın eğitim sisteminin temelinde eğitimde dinî tarafsızlık ve eğitimcinin laikliği prensipleri olduğunu; dinî eğitimin Fransa'da en etkin dinî kurum olan Katolik Kilisesi tarafından ebeveynlerin isteğine göre resmî eğitim saatleri dışında verildiğini; bu sebeple din ve devletin ayrılması reformunun bu şekilde geri dönülmez bir şekilde yürürlükte olduğunu bildirmiştir.

Eserin 229.-256. sayfalarında Jean-Louis BACQUE-GRAMMONT'nun "*L'Ambassade de France en Turquie et L'Adoption du Nouvel Alphabet en 1928 (Türkiye'deki Fransız Büyükelçiliği ve 1928'de Yeni Alfabenin Kabulü)*" başlıklı makalesi yer almaktadır. Bacqué-Grammont makalesinde Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivi'nin 1918-1929 yılları Levant (Türkiye) E-Serisi altındaki belgelerden yola çıkarak Atatürk'ün yaptığı Harf Devrimi'nin Bakanlık (Quai d'Orsay) ve Türkiye'de o dönemde görevli olan Fransız diplomatlar tarafından nasıl karşılandığını ortaya koymuştur. Bu belgeler (103. Cilt – İç siyaset, 1928; 523. Cilt – Halk Eğitimi, Genel Dosya, 1925-1929) arasında Büyükelçi E. Daeschner ve özellikle 1928 yazından itibaren büyükelçilik görevini devralan Charles de Chambrun'ün Dışişleri Bakanı Aristide Briand'a yazdığı ve içinde Türk basınındaki haberlerin Fransızca tercümelerine ilişkin bilgilerin de dâhil edildiği raporlar bulunmaktadır. Yazar, büyük lider Atatürk'ün Harf Devrimi'ni yaparken Türk dilinin seslerine uygun yeni harfler içeren bir Latin Alfabesi hedeflemesi üzerine Fransız diplomat ve dil bilimcilerin bunun başarılı olacağına şüpheyle yaklaşmalarına; hatta Fransızca'nın Türkiye'deki geçerliliğinin korunması adına Türk alfabesinin Fransızca okunuşlara uygun karakterlerle oluşturulması hakkındaki ilginç önerilerine de yer vermiştir.

Eserin 257.-272. sayfaları Bilal N. ŞİMŞİR'in "*Atatürk et Ses Amis Français (Atatürk ve Fransız Arkadaşları)*" başlıklı makalesine ayrılmıştır. Şimşir makalesinde Atatürk'ün yakın ilişkiler kurduğu Fransız devlet adamları ve diplomatlarından Franklin-Bouillon, Mareşal Lyautey, Édouard Herriot ve Albert Lebrun ile yazışmalarından örnekler derleyerek dönemin Türk-Fransız dostluğunu mektup ve telgraflar üzerinden yansıtmıştır. Makalede yer alan ilk 6 belge, Ankara İtilafnamesi'nin mimarlarından olan ve vefat ettiği 1937 yılına kadar Atatürk'ün yakın dostu olan Fransız devlet adamı Franklin-Bouillon ile ilgilidir. 7.-9. belgeler ise Atatürk'e büyük hayranlık besleyen, Fransa-İslâm yakınlaşması yanlısı olup Fas'ta kalıcı görev yapan Mareşal France Layautey'in Atatürk'le olan mektuplaşmalarından örneklerdir. 10.-12. belgeler ise Fransız yazar ve devlet adamı, Fransız meclisinde radikal-sosyalist partinin başkanı olarak Atatürk devrimlerini ve Laik Cumhuriyeti büyük bir sevinç ve heyecanla karşılayan Édouard Herriot tarafından Atatürk'e veya Atatürk tarafından Herriot'ya gönderilen iki mektup ve bir telgraftan ibarettir. Makalede yer alan

çok sayıdaki diğer belgeler (13.-24.) ise Atatürk’ün ve Türkiye Cumhuriyeti’nin en büyük dostlarından olan Fransız Cumhurbaşkanı Albert Lebrun’un Atatürk ile olan yakın ilişkisinin tanıklarındır.

Eserin 273.-295. sayfalarında Semih VANER’in “*Bilans du Régime Républicain Turc dans La Presse Française à la Mort d’Atatürk (Atatürk’ün Vefatında Fransız Basınında Cumhuriyetçi Rejimin Bilançosu)*” başlıklı makalesi yer almaktadır. Vaner, makalesinde Atatürk’ün vefatının Fransız basınındaki yankısını farklı gazetelerden verdiği haber örnekleriyle aktarmış ve bu yazıların analizini yapmıştır. Fransa’da en uç sağ kesimin gazetesi *Je Suis Partouf*’dan sendikacıların gazetesi *Messidor*’a kadar yaptığı taramanın sonucunda modern laik Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Atatürk’ün Fransa’nın her kesimi tarafından büyük bir lider olarak kabul edildiği ve saygıyla anıldığını gözler önüne sermiştir. Şüphesiz bunda en önemli unsur Atatürk’ün çok kısa bir zamanda Türkiye’yi dış politika açısından kararlı ve Yakın ve Orta Doğu’da baskın bir ülke haline getirmiş olmasıdır. Ancak sağ ve sol partilerin Atatürk’ün ilkeleri ve eserlerini kendi ilke ve görüşleri açısından ele aldıkları ve yorumladıkları dikkati çekmektedir. Sağ kesim Atatürk’te sarsılmaz otoriteyi bulmuş; ancak onu Mussolini ve Hitler ile karşılaştırmak gafletine düşmüştür. Radikal sol kesim Kemalizm’de kendi zihniyetini bulmuşken komünist kesim de Atatürk’e karşı düşman bir tavır takınmamıştır.

Eserin 297.-320. sayfalarında yer alan Marielle KALUS’un “*Bibliographie des Publications en Langue Française sur Atatürk et Son Époque (1919-1938) - Atatürk ve Dönemi (1919-1938) üzerine Fransız Dilindeki Yayınların Kaynakçası*” başlıklı makalesi Atatürk dönemine ilişkin önemli bir kaynakça çalışmasıdır. Kalus, döneme ait yalnızca Fransızca dilinde yayınlanmış beş yüz eser içeren çalışmasının 1974 yılına kadar Türkiye’deki çalışmaları derleyen Muzaffer Gökman’ın kaynakça çalışmasına ek katkı sağlamasını umduğunu; ancak hazırladığı kaynakçada dergilerde yayınlanan makalelerin eksik olduğunu belirtmektedir. Kaynakçadaki eserleri 4 ana kategori altına toplamıştır: I- Genel, II- Atatürk, III- Osmanlı Devleti’nin Çöküşünden Türkiye Cumhuriyeti’ne (1919-1923), IV- Kemalist Cumhuriyet (1923-1938).

Eser, bundan 40 yıl önce yayınlanmasına karşın öncelikle Atatürk’ün 100. doğum yıl dönümünde hazırlanmış olması ve onun sadece Türkiye için değil, dünya için de ne kadar önemli bir lider olduğunun çağdaşı Fransız devlet adamları, yüksek askerî görevliler ve Fransız arşivlerinden belgelerle ortaya konulması açısından Atatürk yayınları içinde özel bir yer teşkil etmektedir. Ayrıca XVI. yüzyılda başlayan Türk-Fransız ilişkilerinin Türkiye Cumhuriyeti Atatürk döneminde (1919-1938) siyaset, tarih, dil, ekonomi, eğitim, sanat, Türkoloji gibi çok farklı alanlar açısından önemli araştırmacı ve uzmanlar tarafından incelenmesi açısından başvuru kaynağı olma değerini korumaktadır.

Eserde başta Atatürk olmak üzere, Türk-Fransız ilişkilerinde önemli rol oynamış başlıca Türk ve Fransız aydın ve diplomatları iki millet arasındaki ilişkilere yaptığı katkılarla tanıtılmıştır. Türklerin gözünde Fransa ve Fransız kültürünün; Fransızların gözünde de Atatürk, Türkler, Türk İnkılâbı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ne ifade ettikleri gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, Fransız kültürünün Atatürk'ün düşünce adamı olarak Millî Mücadele'yi başlatması ve Cumhuriyet'i kurmasında nasıl bir rolü olabileceğinin cevapları araştırılmıştır. Tüm bu bilgiler, bazı makalelerde ilk kez yayınlanan Fransızca belgeler ve özenle hazırlanmış Fransızca eserler kaynakçasının Atatürk ve dönemi hakkında önemli açılımlara ve çalışmalara ilham vereceğini umuyoruz. Gelecekte buna benzer beynelmilel çalışmaların, 2023 yılında Cumhuriyetin 100. yıl dönümü ve 2038 yılında Atatürk'ün vefatının 100. yıl dönümü münasebetiyle Türkçe ve yabancı dillerde yayınlanması ve ülkelerin akademik platformlarında paylaşılması diğer bir temennimizdir.